

ВІДЗИВ

про дисертаційну роботу Каменевої Наталі Валеріївни
«Агротехнологічні основи підвищення продуктивності та якості
винограду в умовах південного степу України», представлену на
здобуття наукового ступеню доктора сільськогосподарських наук
із спеціальності 06.01.09- рослинництво

Виноградарство – одна найдревніших підгалузей рослинництва. Поняття «свято урожаю» у наших пращурів було пов'язано перш за все із збиранням сонячних ягід. Культура використання продуктів переробки ягід і тонині залишається ознакою рівня цивілізованості народу. Ця патетика наведена мною лише з метою підкреслити одіозність винограду і його значення. Я маю на увазі, ще цю культуру вивчають тисячі років і вона тонині залишається з «білими плямами». Пройшли віка, епохи, а виноградарство залишається складним технологічним процесом, який потребує безкінечного удосконалення.

Наталя Валеріївна Каменева поставила перед собою складне завдання: зробити крок уперед там, де гальмували сотні дослідників.

Культура винограду (*Vitis vinifera*) завжди вважалась не лише складною у виробництві, а й наявністю певного покриву таємності. Тому на всіх континентах, де вирощують цю культуру для позначення винограду відряджають найуспішніших спеціалістів. Але й всі повторюю, питань дискусійних, питань з незавершеною історією, питань, які чекають на своїх дослідників, залишається багато. От і сьогодні авторка роботи презентувала нам матеріал, який не тільки удосконалює сучасні технології, а й просуває їх уперед. Я маю на увазі перші за все масштабність досліджень як з точки зору набору ріст регулюючих препаратів, так і широті географії. Мені невідомо жодної роботи, яка б охоплювала географію майже половину виноградарської зони України. Якщо до цього додати використання найсучасніших методик у дослідках і спроби вивчення комплексного впливу різних факторів, та стає цілком зрозумілим, що тема роботи актуальна, своєчасна і несе в собі справжню новизну.

Робота виконана із закладанням дослідів на виноградних насадженнях. Виноградарство – окремо наукова спеціальність і складається враження буцім то тут є невідповідність спеціальності 06.01.09 – рослинництво. Але якщо подивитись на зміст роботи, методик, інструментарій та мету досліджень, ми бачимо, що це чистий ніше рослинництво. Авторка протягом всієї дисертації показує, що ми маємо справу з роботою по рослинництву. Якщо взяти паспорт спеціальності, то можна легко переконатись, що ми маємо повну відповідність рослинництву.

Проведені чисельні досліді дали можливість переконатись у дійовості запропонованих заходів. Особливо хочу відзначити ті кроки які відрізняють рецензовану роботу від інших:

1. запропоновано різні способи внесення препаратів;
2. показано висока ефективність краплинного зрошення без погіршення якості продукції;
3. угруповання препаратів з метою визначення ідентичності їх впливу;
4. застосування сенсорного аналізу для оцінки впливу препаратів на фізичні показники рослини;
5. спроба об'єднання багатьох супутніх досліджень для обґрунтування ефективності тих чи інших заходів.

Вражає, повторює, масштабність досліджень:

1. проведено 14 польових дослідів;
2. включено в опрацювання більше 10 сучасних сортів винограду;
3. зроблено більше 300 аналізів з визначенням морфобіологічних показників;
4. зроблено більше 400 аналізів якості продукції;
5. дано комплексну оцінку ґрунтово-кліматичних умов 4 регіонів України.

З точки зору практичної значущості треба відзначити, що авторка рекомендувала повний комплекс препаратів для впровадження у сільськогосподарське виробництво з врахуванням сортових і зональних особливостей. Результати досліджень включено до зональних рекомендацій по виноградарству, вони пройшли виробничу перевірку і впровадженні у виробництво, про що свідчать відповідні акти.

Судячи з опису представлених публікацій, авторка виконувала переважну більшість робіт самостійно і тому добре володіє науковим матеріалом.

За період виконання досліджень та підготовки дисертації Наталя Валеріївна Каменева стала відомим фахівцем з широкими і глибокими можливостями консалтингу. Без побоювань допустити помилку, хочеться констатувати, що ми маємо справу із зрілим фахівцем, якого вже зараз чекають виробники для обговорення стратегії закладки виноградних насаджень і їх експлуатації.

Під час поглибленого знайомства з роботою можна побачити наявність в ній деяких моментів, що викликають запитання, або навіть заперечення, які можуть стати предметом дискусії під час захисту. Спробую зупинити увагу автора і шановних членів вченою ради на тих негативах, які я помітив.

1. Я не вважаю, що термін «мікронутрієнти» доцільно вводити в обіг рослинників та виноградарів, бо тут вже давно усі поживні речовини розділено на макро-та мікроелементи і незрозуміло в чому полягає потреба вводити паралельно з існуючими нову термінологію, бо у перекладі з англійської мікронут-

рієнти – це ї є поживні речовини, які організм споживає у невеликій кількості. Тим більше, що авторка у своїй роботі не виключила поняття «мікроелементи» або «мікродобрива». У загальні в роботі розглядаються різні групи препаратів – рїстрегуляторів, а відсутні найсучасні продукти – мультифункціональні, які в собі вміщують і речовини - антистресори, і бактерії - антагоністи (фунгіцидний ефект), і мікроелементи, і цитокїніни, і стимулятори.

2. Тематична спрямованість роботи ніяким чином не пов'язана з проблемами кліматичних змін. Тому підрозділ 1.1., в якому розглянуто літературні джерела з точки зору адаптації до глобального потепління, хоч і є цікавим за наповненням, але як органічна частина того кола питань, що складають суть роботи, на жаль, не сприймається. Відчувається притягнутість матеріалу за вуха.

3. Дослідження проводили на тлі широкого географічного спектру з великим різноманїтним ґрунтів та кліматичних умов. Без точної адреси місця досліджень важко уявити вибір тих чи інших пунктів, а в роботі конкретне місце знаходження не завжди вказано. Наприклад, СВК «Лиманський» або «Шампань України» - де це?

4. Особисто мені до вподоби досліді з одно факторними схемами, де все чїтко і зрозумїло. Але навіть для мене 14 дослідів – це занадто! Впевнений, що деякі з цих «карликів» логїчно було об'єднати. У в той же час в методиці я так і не знайшов схеми досліді з краплинним зрошенням. Тобто це вже дослід № 15.

5. Під впливом препаратів, як стверджується в роботі, змінюються колїр, букет і смак виноматеріалів із Сухолиманського білого. Це ознаки є характеристикою сорту, а від тож вони генетично детерміновані. То ж виникає питання: який механїзм під дією препаратів, що похитнуло генотип? Такі речі завжди треба пояснювати.

6. Якщо розглядати продуктивність як поліморфний показник, то безумовно головним із усіх складових є маса плодів з куща або гектара. Якщо так, то чому ж саме урожайність Ви залишили без математичної обробки? (див. таблицю без номера на стор.125).

7. Як вірно зветься препарат «Сїзам» чи «Сизам» (стор.127)?

8. Якщо в таблиці представлено середні за 3 роки дані (наприклад, табл.3.13), то усереднювати значення НІР не можна, бо таке усереднення не дає змогу визначити суттєвість (їстотність) відмінностей.

9. Якщо обробляли сорт Аліґоте препаратом Нутрївант плїус виноград один раз, одержали помітний позитивний ефект (табл.3.15). Якщо проводили дві обробки, то ефект зростав, а 3 – досягав максимуму. У такому разі, виникає питання: а може 4-кратна обробка дала б ще кращий результат?

10. В складних екосистемах як природного, так і штучного характеру усе різноманіття показників розмінюється і розвивається у різні напрямки. Одні показники оптимізуються, другі залишаються без змін, а треті можуть спрямовуватися у сторону негативізації. Це теоретичний посил до поняття специфічності впливу різних факторів. А у Вас в роботі препарати лише позитивісти. Це не є зауваження, це лише спроба звернути Вашу увагу на різновекторність впливу.

11. Авторка провела величезну серію дослідів з мікроелементами, але читачеві, так і залишається незрозумілим, які саме елементи для винограду мають вирішальне значення і в яких ґрунтово-кліматичних умовах яким мікроелементам треба віддати перевагу. Може це предмет наступних досліджень, але і зараз вимогу до локалізації, до конкретики мікроживленням навряд чи можна вважати передчасною.

12. Листова поверхня – це динамічний показник, який варіює від нуля (до розпускання бруньок) до певного максимуму (фази плодоутворення) і далі спостерігається поступове зменшення площі листя за рахунок фізіологічного підсихання та дії хвороб. Цікаво, чим керувалась авторка, коли в усіх варіантах характеризувала площу листя лише одним за всю вегетацію показником. Хіба можна виключати таку можливість як пролонгування роботи фотосинтетичного апарату за рахунок препаратів ? У чому Ви залишали поза увагою такий важливий показник фотосинтетичної діяльності як ЧПФ (чиста продуктивність фотосинтезу)?

13. Загальна хвороба сучасних дисертацій, яка не обминула і Каменеву Н.В., - це повна відсутність фотоілюстрацій. Яка на мене, таких ілюстрацій повинно бути щонайменше 2 десятки.

14. Загальновідомо, що зрошення винограду негативним наслідком має зменшення вмісту цукру. За таких умов навіть вдаються до зменшення навантаження. А у Вас в роботі все тіп-топ; і урожайність зросла на 35%, і водночас цукристість ягід збільшилась на 16 г/дм³ соку. Чим пояснити такий феномен?(табл.5.4 на стор.178).

15. Під час розрахунку економічних показників ціну за 1 кг винограду у 2010 р. взято за 2,4; 2011 р- 2,8; 2012 р.- 3,1 грн/кг. Якого року ці ціни? А виробничі витрати враховували лише поточного року чи і попередні включно закладкою і витратами до настання плодоносіння?

Перелік запитань, зауважень, заперечене можна і продовжити, але через призму цих зауважень проглядає їх не принциповість, тобто наявність таких моментів, хоч і погіршує певною мірою загальну якість роботи, але не руйнує основних її принципів, залишаючи основні постулати у сформульованому автором вигляді.

Автореферат повністю відповідає вимогам і змісту дисертації, широке коло апробації підтверджує реальність зроблених заключень, а більшість опублікованих наукових робіт репрезентують авторку як відомого фахівця, достойного присудження їй наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук із спеціальності 06.01.09 - рослинництво

Офіційний опонент:

доктор сільськогосподарських наук,
професор кафедри польових
і овочевих культур Одеського
державного аграрного університету



В.Я. Щербакова

Підпис проф. Щербакова В.Я. засвідчую:
Вчений секретар ОДАУ



О.Г.Песарогло